

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-145>

УДК 355.02:339.7(81)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ВИТРАТ БРАЗИЛІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ГОНКИ ОЗБРОЄНЬ

TRANSFORMATION OF BRAZIL'S MILITARY EXPENDITURE IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL ARMS RACE

Цвірова Вікторія Вікторівна

кандидат економічних наук,
здобувач наукового ступеня доктора економічних наук,
Воєнна академія імені Євгенія Березняка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0689-8608>

Tsvirova Viktoriia

Yevhenii Bereznyak Military Academy

Стаття присвячена аналізу трансформації військових витрат Бразилії в умовах загострення глобальної гонки озброєнь. Метою дослідження є виявлення ключових детермінант, що формують бразильську оборонну бюджетну політику з акцентом на розкриття суперечності між зростаючим зовнішнім системним тиском та внутрішньою фінансовою динамікою країни. Отримані результати доводять, що траєкторія військових витрат Бразилії не корелює із світовими трендами, виявляючи значну ступінь автономності. Ключовими детермінантами виступають внутрішні фінансові правила, які послідовно обмежують можливості бюджетної експансії, навіть у відповідь на зовнішні безпекові виклики. Висновки дослідження можуть слугувати аналітичним каркасом для побудови адаптаційних стратегій Бразилії та методичною основою для прогнозування оборонної політики держави в умовах подальшої ескалації глобальної гонки озброєнь.

Ключові слова: фінансове регулювання, механізми адаптації, військово-промисловий комплекс, Національна оборонна стратегія, державний бюджет, безпековий простір.

This article investigates the transformation of Brazil's military expenditures within the context of the intensified global arms race. The primary objective of the study is to identify and systematize the key determinants shaping Brazilian defense budgeting policy, with a specific focus on elucidating the apparent contradiction between mounting external systemic pressure and the country's internal fiscal dynamics. Methodologically, the research employs a mixed-methods approach, combining comparative time-series analysis of datasets from leading international institutions, regression analysis to quantify the influence of various independent variables, and detailed budgetary analysis of expenditure structures within the Brazilian defense sector. The core findings reveal a significant and persistent decoupling of Brazil's military spending trajectory from global trends. The analysis demonstrates a lack of statistically significant correlation between annual changes in Brazil's defense budget and global expenditure growth rates. Instead, the dominant determinant is identified as the internal fiscal regime. Consequently, Brazil has developed a distinct model of fiscally constrained, «qualitatively selective adaptation». This model is characterized by the explicit rejection of quantitative budget expansion in favor of internal reallocation within a shrinking or stagnant fiscal envelope. The practical. First, it provides a concrete analytical framework for comprehending how domestic institutions of fiscal discipline, often established during earlier periods of democratic consolidation, can fundamentally shape a state's external strategic posture and its response to international security crises. Second, the Brazilian case offers a valuable comparative benchmark for analyzing the behavior of other «secondary» or regional powers caught between global pressures and domestic limitations. The insights derived contribute forecasting of international relations, moving beyond simplistic assumptions that all states will proportionally increase military capabilities in response to systemic instability.

Keywords: fiscal regulation, adaptation mechanisms, military-industrial complex, National Defense Strategy, state budget, security space.

Постановка проблеми. Глобальна гонка озброєнь виступає одним з ключових елементів сучасної геополітики, в основу якої

покладається збільшення військових витрат як вирішального фактору забезпечення національної безпеки, технологічної переваги та

впливу на міжнародній арені. За даними Стокгольмського інституту дослідження проблем миру, світові військові витрати у 2024 році сягнули рекордних 2718 млрд дол. США, що на 9,4% більше, ніж у 2023 році. Сучасні тенденції глобальних військових витрат демонструють структурний зсув після 2014 року, що значно посилився після 2022 року внаслідок російського повномасштабного збройного вторгнення в Україну. Домінантні дослідження військових витрат здебільшого фокусуються на аналізі динаміки найбільш потужних держав чи їх альянсів. Разом з цим, системний тиск нової гонки озброєнь в країнах з обмеженими фінансовими можливостями реалізується дещо інакше. Бразилія, як провідна економіка Південної Америки з найпотужнішим на континенті військово-промисловим комплексом представляє значний науковий інтерес для аналізу механізмів адаптації до глобальних викликів в умовах внутрішніх фінансових обмежень, що сформувалися в період демократичного переходу. Незважаючи на об'єктивне посилення глобального та регіонального безпекового тиску, Бразилія не демонструє значного зростання військових витрат у відсотках до ВВП. Таким чином, виникає суперечність між зовнішніми імперативами та внутрішньою бюджетною динамікою військових витрат країни, що потребує наукового обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження військових витрат в контексті глобальних змін безпекового простору мають власну історію в економічній науці. Класична модель Річардсона [11, с. 351] описує гонку озброєнь як динамічну систему, де витрати однієї країни залежать від витрат суперників.

Дж. Бекер і Дж. Пол Данн намагаються відповісти на дослідницьке питання: що визначає попит на різні види витрат на оборону і як економічні, політичні та стратегічні змінні впливають на розподіл обмежених бюджетних ресурсів між чотирма видами витрат: персонал, обладнання, інфраструктура та технічне обслуговування. Автори доводять, що витрати на обладнання і експлуатацію є основними чинниками, які зумовлюють вищі витрати на оборону та спричиняють безпосередні політичні наслідки на перебіг війни в Україні [2]. О. Аморін Нету та І. Акасіо дослідили взаємозв'язок між вразливістю президента та витратами на оборону в Бразилії з 1946 по 2020 рік. Автори констатують значний вплив внутрішньополітичних змінних, зокрема політичного режиму і політичних

криз, спричинених втручанням військових [1, с. 241]. К. Економіду та Д. Караманіс аналізують динамічні взаємозалежності між військовими витратами та реальною економікою за період з 1970 по 2018 роки. Враховуючи взаємозв'язки між дванадцятьма країнами з найбільшими військовими витратами, автори доводять, що Китай є безперечним лідером на світовій військовій арені [9, с. 523]. Т. Ігнасіо та М. да Сілва досліджують взаємозв'язок між геополітичною практикою та дискурсом оборонної політики уряду Жаїра Болсонару. Процес мілітаризації Бразилії розглядається в площині реалізації урядових безпекових програм та розвитку критичної інфраструктури [10].

Як засвідчують результати аналізу останніх наукових публікацій, трансформація військових витрат Бразилії в контексті глобальної гонки озброєнь характеризується відносною стриманістю та фокусом на внутрішній модернізації.

Метою статті є аналіз та систематизація ключових детермінант, що формують політику військових витрат Бразилії в умовах внутрішньої структурної трансформації та глобальної гонки озброєнь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформація військових витрат Бразилії в останні півстоліття демонструє складну взаємодію факторів зовнішнього середовища та системи внутрішніх інституцій, що зумовлене складним переходом від авторитарного правління часів диктатури до моделі з елементами демократії зі значною фінансовою обмеженістю. При цьому глобальна гонка озброєнь не виступає прямим драйвером зростання бюджету, а вона є контекстом, що формує довгострокові пріоритети та змушує шукати асиметричні відповіді на нові геополітичні виклики.

Військові видатки Бразилії станом на 2025 рік становлять близько 1,1% ВВП (23,5–23,7 млрд USD) [14], однак з 2024 року вони перестали бути суто витратною статтею, оскільки їх було інтегровано в програму «Nova Indústria Brasil», зокрема в її «Missão 6», що фокусується на фінансуванні забезпечення державного суверенітету та розвитку оборонних технологій. Оскільки бразильська економіка демонструє поступове зростання, можна очікувати, що оборонний бюджет зросте з 25,1 мільярда доларів у 2026 році до 27,2 мільярда доларів у 2030 році.

Сучасний глобальний геополітичний контекст характеризується все більшою невизначеністю через постійні зіткнення між новим

світовим порядком, пропонованим сьогодні США та політикою ревізійоністських держав, серед яких провідними є росія, Іран та Китай. Їх стратегічні наративи посилюються у зв'язку зі зменшенням домінуючої ролі США на міжнародній арені та руйнацією системи міжнародної безпеки. Хоча Бразилія представляє регіон, який поки далекий від збройних конфліктів, вона все ж зазнає їх впливу, що має наслідки для політичної та економічної сфер розвитку країни. Регіон, який історично вважався абсолютною сферою впливу США вже більше не може вважатися таким внаслідок їх власного дистанціювання та посилення присутності Китаю і росії через активне налагодження взаємовигідного економічного та безпекового партнерства. Цілком логічно, що ці процеси суттєво впливають на зовнішньополітичний курс Бразилії, яка почала активніше розвивати регіональні стратегії інтеграції [3, с. 239]. Антикитайський дискурсивний підхід до міжнародної політики Бразилії почав поширюватися ще за часів адміністрації Болсонару (2019 – 2022 рр.), однак він не мав суттєвого ефекту, враховуючи системний вплив КНР на економіку держави. Незважаючи на зусилля уряду, що були спрямовані на зближення із США, американські партнери залишалися інертними в будь-яких кроках, спрямованих на мінімізацію співробітництва між Бразилією та КНР [8], внаслідок чого китайсько-бразильські економічні відносини активно зростають і сьогодні. Таке посилення залежності від КНР наражає Бразилію на ризик економічної нестабільності, що може виникнути внаслідок наслідок конкуренції з боку великих держав на міжнародній арені [3, с. 251].

Бразильське законодавство встановлює, що основні пріоритети у сфері забезпечення національної безпеки мають переоглядатися кожні чотири роки, причому відповідальним за підготовку відповідних ініціатив є Міністерство оборони Бразилії, однак ці процеси відбуваються досить повільно і до них майже не долучаються інституції громадянського суспільства [7, с. 181].

Національна оборонна стратегія Бразилії наголошує на необхідності відродження бразильського військово-промислового комплексу та безперервності розвитку геополітичного підходу, а також підкреслюється важливість захищеності кордонів Амазонії та узбережжя країни. Стратегія ґрунтується на трьох концептуальних положеннях: організація та структура Збройних Сил (переорієнтація на територіальну оборону з акцен-

том на захист величезної території Бразилії замість колишньої протидії класичній зовнішній агресії; створення стратегічних штабів – Командування оборони Амазонії (CDA) та Командування оборони Атлантики (CODA); реорганізація армії з наголосом на мобільні бригади, що здатні швидко реагувати на загрози у віддалених регіонах); переозброєння та модернізація (масштабна програма закупівель; проект підводного човна з ядерним двигуном (PROSUB); програма винищувача FX-2); розвиток промислової оборонної бази (інтеграція із цивільною промисловістю; технологічний трансфер; державна підтримка визначених стратегічних галузей (космос, кібернетичний простір, ядерні розробки) [12].

Стратегія пов'язує оборону з економічним поступом, стверджуючи, що «національна оборонна стратегія та національна стратегія економічного розвитку є нероздільними», - вона розглядалася в якості ключового фактору економічного зростання: у 2014 році оборонне виробництво становило 3,7% ВВП Бразилії, забезпечивши понад 285 тис. прямих і 850 тис. непрямих робочих місць із заробітними платами значно вищими за середні в промисловості. Портфель бразильських оборонних проектів, визначений Стратегією, зосереджувався на ключових інвестиціях у ядерну, кібернетичну та космічну галузі [5].

Критика Стратегії зосереджується на недостатності стратегічного бачення сфери оборони, відсутності в ній заходів підтримки миротворчих операцій, а також нечіткості можливих сценаріїв загроз та знеціненні ролі ВПК у досягненні оборонних цілей [6]. Внаслідок зазначеного та ряду інших причин спостерігається значний розрив між зовнішньополітичним курсом країни та її оборонною політикою. Яскравим прикладом можуть слугувати результати переговорного процесу між представниками Міністерств оборони Бразилії та України щодо закупівель 450 броньованих санітарних автомобілів Guarani. На стадії підписання відповідної угоди Міністерство закордонних справ Бразилії наклало вето, що коштувало країні 3,4 мільярда реалів. Основна причина полягала в небажанні Бразилії ускладнювати відносини з росією [4].

Розглядаючи оборонні витрати Бразилії в площині глобального контексту, слід зазначити, що протягом 2013-2024 рр. країна продемонструвала стабільне номінальне падіння їх показників на тлі різкого глобального зростання, що призвело до ослаблення глобальних позицій (Таблиця 1).

Таблиця 1

Показники та оцінка глобальної позиції Бразилії
у світових військових витратах (2013-2024 рр.)

Показник	2013 р.	2023 р.	2024 р.
Військові витрати (USD, приведені ціни 2022 р.)	34,8 млрд	29,4 млрд	30,1 млрд
Частка у світових військових витратах	2,02%	1,31%	1,28%
Глобальний рейтинг (за військовими витратами)	10 місце	14 місце	15 місце
Частка у ВВП Бразилії	1,43%	1,19%	1,20%
Витрати на душу населення (USD)	172	138	140

Джерело: розраховано автором на основі [13]

Результати порівняння військових витрат Бразилії з видатками окремих країн світу засвідчили, що Бразилія стала єдиною країною BRICS з падінням військових витрат протягом минулого десятиліття. У той час як Китай (+63%) та Індія (+45%) стрімко нарощують оборонний потенціал, Бразилія демонструє від’ємний їх приріст (–13,5%). Коли Польща, реагуючи на пряму російську загрозу, збільшила витрати на 175%, бразильська реакція тлі зростання глобальних ризиків виглядає майже непомітною. Зменшення військових витрат Бразилії є більш вираженим, ніж середнє їх значення по країнах Латинської Америки (–13,5% проти –8%), що підкреслює суттєву залежність бразильської оборонної політики від внутрішніх фіскальних циклів (Таблиця 2).

Протягом останнього десятиріччя темпи зміни військових витрат Бразилії демонстрували від’ємний приріст чи були значно

нижчими за світові показники. Найглибше падіння (- 9.8%) та максимальне відставання (-10.4 п.п.) спостерігалось в 2015 році, що співпадало із найгострішою фазою внутрішньої політичної й економічної кризи в країні (Таблиця 3).

На тлі загального скорочення бюджету протягом досліджуваного періоду спостерігається незначна якісна корекція на користь статей капітальних видатків, однак вона недостатня для кардинальної модернізації оборони країни. Ріст операційних витрат може свідчити про зростання витрат на підтримку застарілих систем (Таблиця 4).

Виходячи з результатів аналізу, якщо світові військові витрати протягом 2013 – 2024 рр. зросли на 35%, відповідні видатки Бразилії скоротилися майже на 14%. Це підтверджує системну дивергентність та периферійність країни в глобальній гонці озброєнь. Статистично значима кореляція між військовими

Таблиця 2

Результати порівняльного аналізу військових витрат Бразилії
та інших країн (2023 рік та тренд 2013 – 2023 рр.)

Країна / Група	Витрати 2023 р. (млрд USD)	% ВВП, 2023 р.	Динаміка витрат 2013 – 2023 рр.	Контекст Бразилії
Бразилія	29,4	1.19%	▼ 13,5%	Базовий кейс
США	876,0	3,1%	▲ 14,2%	Провідний драйвер гонки
Китай	296,0	1,7%	▲ 63,0%	Конкурент за вплив у Глобальному Півдні
Індія	81,4	2,4%	▲ 45,1%	Конкурент у BRICS, інший шлях (зростання)
Польща	29,0	3,9%	▲ 175,0%	Приклад прямої реакції на загрозу (Україна)
Аргентина	3,5	0,7%	▼ 22,2%	Сусід, подібна фіскальна криза
Середнє по Латинській Америці	-	1,2%	▼ ~8,0%	Регіон не включився у гонку

Джерело: розраховано автором на основі [13]

Таблиця 3

Динаміка військових витрат Бразилії та світовий вимір
(2013–2024 рр., річні темпи зростання)

Рік	Світові витрати	Витрати Бразилії	Розрив (п.п.)	Контекст
2013	-0,5	+2,1	-10,4	Після економічного піку Бразилії (2011)
2014	+0,6	-4,2	-8,7	Початок бразильської рецесії
2015	+0,6	-9,8	-4,3	Пік політичної та фінансової кризи
2016	+0,6	-8,1	-6,7	Імпічмент Дилми Руссефф
2018	+1,9	-2,4	-2,9	Обрання Болсонару, але діють бюджетні обмеження
2020	+3,0	-3,7	-3,7	Пандемія COVID-19, пріоритет розвитку медицини
2022	+3,7	+0,8	-2,9	Початок війни в Україні, мінімальна реакція
2023	+6,8	+3,1	-3,7	Наслідки глобальної гонки
2024	+8,5	+2,4	-6,1	Продовження глобального зростання

Джерело: розраховано автором на основі [13]

Таблиця 4

Результати порівняльного структурного аналізу
військових витрат Бразилії (2013 – 2023 рр.)

Параметр	2013 рік	2023 рік	Зміна та тренд
Співвідношення поточні/капітальні видатки	76% / 24%	72% / 28%	▲ частка капіталу на 4 п.п.
Частка видатків на персонал	63%	58%	▼ 5 п.п.
Частка операційних витрат (паливо, логістика)	25%	28%	▲ 3 п.п. (зменшення техніки)
Інвестиції в НДДКР (% від військового бюджету)	1,3%	1,8%	▲ 0.5 п.п. (незначно)
Імпорт озброєнь (середньорічний, млрд USD)	2,1	0,9	▼ 57% (різке падіння)

Джерело: розраховано автором на основі [13]

витратами Бразилії та первинним бюджетним балансом є значно вищою, ніж кореляція з глобальними витратами. Це означає, що внутрішні бюджетні правила залишалися головним детермінуючим фактором військових витрат. Стратегія «якісної модернізації», що впроваджувалася шляхом перерозподілу коштів всередині обмеженого бюджету дала лише частковий структурний ефект. Падіння імпорту озброєнь на 57% засвідчило значне зменшення можливостей для швидкого технологічного оновлення збройних сил країни. Несуттєве номінальне зростання витрат Бразилії (+2,4%) на тлі рекордного світового зростання (+8,5%) ще більше посилює її відносна відставання. Бразильська модель залишається «фінансово-обмеженою адаптацією» без ознак переходу до активної участі у гонці озброєнь.

Висновки. Таким чином, в результаті дослідження отримано емпіричне підтвердження гіпотези про те, що в Бразилії - країні зі сталими бюджетними правилами зовнішні безпекові загрози не є ключовими детермінантами зростання військових витрат. Скорочення військових витрат протягом певного періоду розвитку супроводжувалося внутрішньою компенсаторною трансформацією бюджету, що призвело до зростання частки капітальних витрат з 24% до 28% з одночасним скороченням видатків на персонал з 63% до 58%. Однак, ці заходи виявилися недостатніми для подолання деіндустріалізації оборонно-промислового комплексу, що засвідчило різке падіння імпорту озброєнь на 57%. Протягом досліджуваного періоду в Бразилії було сформовано специфічну модель адаптації, що характеризується: пріори-

тетністю бюджетної стабільності як основи макроекономічного суверенітету; селективною підтримкою технологічних ніш для забезпечення стратегічної оборонної автономії. Така модель не може розглядатися в якості тимчасової реакції на поширення кризових явищ в економіці країни чи на міжнародній арені, вона скоріше вказує на прагнення Бразилії побудувати власну довгострокову ідентичність в глобальній оборонній політиці. Бразилія, виступаючи в якості військово-політичного лідера Південної Америки, водночас знаходиться на периферії глобальної гонки

озброєнь. Цей парадокс можна пояснити відсутністю екзистенційних зовнішніх загроз та позицією політичного керівництва держави щодо неможливості й недоцільності активної її участі в світовій гонці озброєнь.

Перспективи дослідження можуть бути пов'язані з аналізом впливу фіскального регулювання на зовнішні безпекові виклики. При цьому, військові витрати слід розглядати не як ізольовану змінну в державному бюджеті, а в якості синтетичного результату конфлікту між логікою фіскальної дисципліни та стратегічною оборонною достатністю.

REFERENCES:

1. Amorim Neto, O., & Acácio, I. (2025). Presidential vulnerability and fluctuations in defense spending in Brazil (1946–2020). In *Presidentialism and civil-military relations: Brazil in comparative perspective* (pp. 209–247). *Springer Nature Switzerland*. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-56773-1_9.
2. Becker, J., & Dunne, J. P. (2024). Determinants of components of military spending. *SSRN*. Available at: <https://ssrn.com/abstract=4964245> (accessed December 08, 2025).
3. Berg, R. C., & Ziemer, H. S. (2023). Latin America's role in great power competition. In J. Courage & J. Courage (Eds.), *The ascendancy of regional powers in contemporary US-China relations: Rethinking the great power rivalry* (pp. 237–257). *Springer International Publishing*. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-37612-2_12.
4. Brazilian Chamber of Deputies. (2023, August 9). Itamaraty terá de explicar recusa em vender ambulâncias blindadas à Ucrânia. *Portal da Câmara dos Deputados*. Available at: <https://www2.camara.leg.br/atividadelegislativa/comissoes/comissoes-permanentes/credn/noticias/itamaraty-tera-de-explicar-recusa-em-vender-ambulancias-blindadas-a-ucrania> (accessed December 14, 2025).
5. Cursini, C. (2022). Os fundamentos da política externa brasileira do Estado Novo ao Livro Branco de Defesa Nacional (1937-2012): afinal, onde está a geopolítica? [Doctoral dissertation/manuscript details if available]. [Publisher or repository].
6. de Figueiredo, T. A., & Mendes, C. S. M. (2024). Impactos da ausência de uma Estratégia Nacional de Segurança na governança dos setores de segurança e defesa no Brasil: considerações iniciais. *Revista de Segurança, Desenvolvimento e Defesa*, 1(1), Article 1.
7. Dias, L. L. L. G. S., dos Santos, A. C., & Ramos, C. (2018). A nova estratégia nacional de defesa e o alinhamento do programa estratégico do exército guarani. *Revista da Escola Superior de Guerra*, 33(69), 174–197.
8. Duarte, L., Albro, R., & Hershberg, E. (2022). Communicating influence: China's messaging in Latin America and the Caribbean. Center for Latin American & Latino Studies, American University.
9. Economidou, C., Karamanis, D., Kechrinioti, A., Konstantakis, K. N., & Michaelides, P. G. (2024). Unpacking the dynamics of military spending in a globalized world: Economic impacts with a network GVAR model. *Journal of Economic Studies*, 51(3), 501–527. DOI: <https://doi.org/10.1108/JES-03-2023-0133>.
10. Inácio, T. V. P., & da Silva, M. (2025). Brazilian military geopolitics and the security of critical infrastructures: The management strategy of a new territorial system. *Revista da ANPEGE*, 21(44), Article 44.
11. Intriligator, M. D. (1975). Strategic considerations in the Richardson model of arms races. *Journal of Political Economy*, 83(2), 339–354. DOI: <https://doi.org/10.1086/260327>.
12. Ministry of Defence of Brazil. (2008). National strategy of defense: Peace and security for Brazil. Available at: https://www.files.ethz.ch/isn/154868/Brazil_English2008.pdf (accessed December 15, 2025).
13. Stockholm International Peace Research Institute. (n.d.). SIPRI military expenditure database. Available at: <https://www.sipri.org/databases/milex> (accessed December 21, 2025).
14. Trading Economics. (n.d.). Brazil – Military expenditure (% of GDP) [Data set]. Available at: <https://tradingeconomics.com/brazil/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html> (accessed December 15, 2025).